

HELENA SŁOTWIŃSKA

BIERZMOWANIE W DIECEZJI PRZEMYSKIEJ W POŁOWIE XVIII WIEKU

Sakrament bierzmowania wraz z chrztem i Eucharystią należy do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego¹ Jego przyjęcie jest konieczne jako dopełnienie łaski chrztu² Przez ten sakrament ochrzczeni „jeszcze ściślej wiążą się z Kościołem, otrzymują szczególną moc Ducha Świętego i w ten sposób jeszcze mocniej zobowiązani są, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz do bronięcia jej”³

Dr HELENA SŁOTWIŃSKA – adiunkt Katedry Katechetyki Psychologiczno-Pedagogicznej Instytutu Teologii Pastoralnej KUL; adres do korespondencji: Al. Raclawickie 33/26; 20-049 Lublin; e-mail: helena.slotwinska@kul.lublin.pl.

¹ *Wprowadzenie ogólne* nr 1-2. W: *Obrzędy chrztu dzieci*. Katowice 1994; por. R. F a l s i n i. *Iniziazione cristiana*. Milano 1975; S. C z e r w i k. *Wtajemniczenie chrześcijańskie*. W: *Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego*. Red. J. Kudasiewicz. Warszawa 1981 s. 9-16; H. B o u r g e o i s. *Initiation chrétienne et ses sacrements*. Paris 1982; G. C a v a g n o l i. *L'iniziazione cristiana nella prospettiva del nuovo Codice*. „Rivista liturgica” 71:1984 s. 249-267; V P e r i. *La collocazione della Confermazione tra i sacramenti dell'iniziazione cristiana*. „Rivista liturgica” 77:1986 s. 538-557; H. B o u r g e o i s. *La place de la confirmation dans l'initiation chrétienne*. NRTTh 115:1993 s. 516-542; Cz. K r a k o w i a k. *Bierzmowanie w Katechizmie Kościoła Katolickiego*. W: *Mysterium liturgii w Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Red. J. Kopeć. Opole 1995 s. 69-71; t e n ż e. *Bierzmowanie jako sakrament inicjacji chrześcijańskiej według Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 71 1997 s. 479-487

² *Obrzędy Bierzmowania według Pontyfikatu Rzymskiego*. Katowice 1975 nr 1-2 (dalej skrót: OB).

³ KK 11; OB nr 2; *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 1994 nr 1285; por. S. C z e r w i k. *Refleksja teologiczna nad liturgią sakramentu bierzmowania*. RBL 28:1975 s. 32-44; Cz. B a r t n i k. *Sakrament bierzmowania*. RTK 36:1989 z. 2 s. 45-53; Cz. K r a k o w i a k. *Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego w nauczaniu i praktyce Kościoła po Vaticanum II*. „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 73:1999 s. 133-146.

Sakrament ten był przez całe wieki niezbyt doceniany. Udzielany zwykle z okazji wizytacji duszpasterskiej parafii przez biskupa czy z okazji różnych konsekracji (konsekracja kościoła, ołtarza dzwonów), ciągle nie może znaleźć w świadomości wiernych należnej mu rangi. Krótkie, i czasem zacieśnione tylko do strony praktycznej, przygotowanie kandydatów do bierzmowania nie usposabia należycie do świadomego i konsekwentnego przeżywania przez bierzmowanych zstąpienia Ducha Świętego⁴ Należy mieć nadzieję, że wraz z rozwojem pneumatologii⁵ wzrośnie również zainteresowanie tym sakramentem Ducha Świętego.

I. STOSUNEK DUCHOWIEŃSTWA I WIERNYCH DO SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

Bierzmowanie, uważane za dopełnienie chrztu, przez trzy pierwsze wieki było przyjmowane w łączności z tym pierwszym i podstawowym sakramentem⁶ Gdy później chrześcijaństwo rozszerzyło się także na tereny wiejskie, znacznie odległe od miejsca pobytu biskupa, powstała konieczność oddzielenia sakramentu bierzmowania od sakramentu chrztu świętego⁷ I odtąd chrztu udzielali kapłani, a z bierzmowaniem trzeba było czekać, nieraz bardzo długo, na przyjazd biskupa bądź też sam zainteresowany tym sakramentem musiał udać się do stolicy biskupiej, by tam być bierzmowany⁸

Troska Kościoła w Polsce, aby nikt z wierzących nie był pozbawiony łask, jakie daje sakrament bierzmowania, wyraziła się w zasadzie postawionej przez biskupa Nankera w jego statutach z 1320 r.: „nemo sine hoc sacramento vitam debet finire”⁹ Zasadę tę powtórzył także synod przemyski z 1415 r.¹⁰ Żeby jednak rzeczywiście wszyscy wierzący przyjęli

⁴ Por. B. L e w a ń s k a. *Zapoznany sakrament*. „W drodze” 7:1979 nr 6 s. 38-41.

⁵ Por. *Duch, który jednoczy. Zarys pneumatologii*. Red. M. Marczewski. Lublin 1998.

⁶ B. K o s e c k i. *Historia Sakramentu Bierzmowania*. RBL 28:1975 s. 19-24; G. K o c h. *Sakramentologia – zbawienie przez sakramenty*. Kraków 1999 s. 180-181.

⁷ Por. Cz. K r a k o w i a k. *Bierzmowanie w kontekście inicjacji chrześcijańskiej*. AK 70:1970 t. 88 s. 232-241.

⁸ W S c h e n k. *Liturgia sakramentów świętych*. Cz. 1 Lublin 1962 s. 71-72; B. M o k r z y c k i. *Droga chrześcijańskiego wtajemniczenia*. Warszawa 1983 s. 293.

⁹ *Najstarsze statuty synodalne krakowskie biskupa Nankera z 2 października 1320 roku*. Wyd. X. Dr J. Fijałek. Kraków 1915 (dalej skrótowo: Statuty Nankera) s. 6.

¹⁰ J. S a w i c k i. *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*. T 8: *Synody diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego i ich statuty*. Wrocław 1955 (odtąd: Sawicki Con) s. 127;

w swoim życiu ten sakrament Ducha Świętego, kapłani powinni często przypominać, że nie należy bez końca oczekiwać, aż biskup przyjedzie do parafii, lecz trzeba udawać się tam, gdzie biskup dokonuje jakiejś konsekracji (kościół, ołtarza, dzwonów) bądź udziela sakramentu bierzmowania¹¹ Te poszukiwania bierzmującego biskupa w sąsiednich parafiach były konieczne w tym czasie, gdyż w niektórych parafiach wielu przez całe życie nie doczekałoby się bierzmowania. Biskupi bowiem, zajęci zwykle działalnością polityczną lub z innych względów, rzadko sami wizytowali wszystkie parafie. Najczęściej udawali się do kościołów znaczniejszych i klasztornych, a wizytacje pozostałych parafii zlecali wybranym przez siebie wizytatorom. Ci zaś nie mając święceń biskupich nie mogli bierzmować. Tak bardzo niekorzystna pod tym względem sytuacja była np. w diecezji płockiej. Legat papieski Jan Franciszek Commendoni¹² w swoim liście do Karola Boromeusza w 1564 r. tak pisał na ten temat: „Dowiedziałem się, iż od 24 lat w tej diecezji nie bierzmowano, do czego zbiegło się z wiosek i miejsc sąsiednich mnóstwo ludu, wielu starych, prawie już w wieku zgrzybiałym”¹³ Z całą pewnością także w diecezji krakowskiej zaniedbywano sakrament bierzmowania, skoro w czasie wizytacji kardynała Radziwiłła (1591-1600) było bardzo wielu przystępujących do tego sakramentu: „w Szczyrzym – 248; w Wieliczce – 1988; w Nowym Sączu – 1248; w Łukowie – 910; w Pilźnie – 1517; w Busku – 838; w klasztorze w Staniątkach – 38; w Tarnowie – 1458; w Jaśle – 2124; w Bieczu – 1518 i w Kielcach – 178”¹⁴ Również w późniejszym czasie w tej diecezji nieczęsto parafie widziały biskupa bierzmującego. Także tutejsi biskupi sufragani: Szembek (od 1701 r.) i Potkański (od 1753 r.) bierzmowali rocznie tylko około półtora tysiąca wiernych (1508 i 1415 osób), a diecezja

„Quilibet quoque fidelis diligenter provideat, ne sine hoc sacramento transeat ex hoc mundo...

¹¹ Statuty Nankera 1320 s. 6; Sawicki Con VIII 127

¹² W latach 1563-1565 i 1571-1772 był nuncjuszem w Polsce. Największym jego osiągnięciem było przyjęcie przez króla Zygmunta Augusta na sejmie w Parczewie 7 VIII 1564 r. uchwał Soboru Trydenckiego. Innym osiągnięciem było uzyskanie specjalnego przywileju dla jezuitów sprowadzonych do Polski (1564 r.). Zob. B. K u m o r. *Historia Kościoła*. Cz. 5. Lublin 1984 s. 215.

¹³ *Pamiętniki o dawnej Polsce z czasów Zygmunta Augusta obejmujące listy Jana Franciszka Commendoniego do Karola Boromeusza zebrał Jan Albertandi Biskup Zenopolitański z rękopisów włoskich i łacińskich wytłumaczył Józef Krzeczowski*. T. 1 Wilno 1847 s. 42.

¹⁴ F. M a c h a y. *Działalność duszpasterska kardynała Radziwiłła, biskupa krakowskiego u schyłku XVI wieku (1591-1600)*. Kraków 1936 s. 61.

krakowska w tym czasie miała około półtora tysiąca parafii¹⁵. Z całą wyrazistością problem ten objawił się w 1772 r., kiedy to spośród 25 kandydatów do tonsury aż 16 nie było bierzmowanych¹⁶. Trzeba jednak obiektywnie stwierdzić, że byli i tacy biskupi, którzy potrafili prowadzić działalność polityczną i gorliwie spełniać swoje obowiązki duszpasterskie w diecezji. Biskup przemyski Wacław Hieronim Sierakowski (1742-1760), przeprowadzając dwukrotnie, osobiście, generalną wizytację diecezji, przerywał ją bądź rozpoczynał w późniejszym terminie z powodu działalności politycznej¹⁷, ale to wcale nie wpłynęło ujemnie na jego zajęcia pasterskie.

Objawem mniejszej troski ze strony duchowieństwa odnośnie do sakramentu bierzmowania było nieprowadzenie ksiąg bierzmowanych w parafii, mimo wyraźnego nakazu *Rytuału Rzymskiego*¹⁸. W protokołach wizytacyjnych diecezji przemyskiej są wymieniane jedynie księgi chrztów, małżeństw i zmarłych¹⁹. Nie ma natomiast żadnych uwag co do księgi bierzmowanych. Udało się jedynie w księdze chrztów z Drohobycza znaleźć wykaz 406 bierzmowanych tutaj 15 lipca 1722 r. przez biskupa Michała Piechowskiego, sufragana przemyskiego (1721-1723)²⁰. *Rytuał Rzymski*²¹, a za nim *Rytuał Piotrkowski*²², nakazując prowadzenie ksiąg bierzmowanych, dokładnie określały, w jaki sposób należy dokonywać zapisów w tych księgach. Oprócz dokładnej daty bierzmowania oraz imienia bierzmowanego należało podać imiona i nazwisko rodziców (w przypadku kobiety zamężnej należało podać imię jej męża), imię biskupa udzielającego tego sakramentu, a także miejsce, imię i nazwisko świadka bierzmowanego, jego rodziców i jego miejsce zamieszkania. Oddzielnie należało zapisywać mężczyzn, a oddzielnie kobiety. Ponadto gdy bierzmowany nie był znany, ewentualnie był dzieckiem nieślubnym albo nie miał rodziców, trzeba było zapisać jego dane z księgi chrztów. Wspomniany wykaz bierzmowanych z Drohobycza

¹⁵ T. D ł u g o s z. *Sprawy liturgiczne w XVI wieku w diecezji krakowskiej*. RBL 4:1951 s. 306.

¹⁶ Tamże s. 306 n.

¹⁷ J. A t a m a n. *W. H. Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej*. Warszawa 1936 s. 56-64.

¹⁸ *Rituale Romanum 1752*. Tit. X cap. II p. 274; *Ritualis altera pars 1730* p. 272.

¹⁹ Na przykład w Woli Zarczyckiej jest taka notatka: „Libros metrices Baptisatorum, Copulatorum et mortuorum [...] monstravit” (Archiwum Archidiecezji Przemyskiej [odtąd: AAP] rkps 180 sk.8v).

²⁰ AAP rkps 2109 s. 953-965.

²¹ *Rituale Romanum 1752*. Tit. X cap. IV p. 275.

Rituale altera pars 1730 s. 274.

– jak już powiedziano – jest umieszczony w księdze chrztów, zaraz po podpisie wizytującego parafię biskupa Piechowskiego (podpis biskupa z datą 16 lipca jest najpierw, a lista bierzmowanych z datą 15 lipca następuje po nim). Na tej liście są wymieniane tylko dwa imiona (jedno z chrztu, a drugie z bierzmowania) i nazwisko każdego z bierzmowanych, bez żadnych innych danych. Jedynie we wstępie jest podane nazwisko biskupa, parafia, w której udzielał sakramentu bierzmowania, i data. Wykaz ten rozpoczyna Joannes Antonius Jaworski. Po nim wymienieni są kolejni chłopcy w liczbie 144. Następnie wymienione są 242 dziewczęta, począwszy od Anny Barbary Malickówny. Dalej ponownie następuje wykaz 20 chłopców. W sumie wszystkich było 406 bierzmowanych. Listę zamykał Jacobus Joannes Bartwanowicz, a po nim kontynuowane są wpisy chrztów, które przerwała lista bierzmowanych²³

O braku zainteresowania sakramentem bierzmowania w połowie XVIII wieku świadczy także pominięcie tego tematu w *Kołodzie duchownej*, gdzie pozbierano i podano jako przedmiot konwersacji kapłana z wiernymi problemy znacznie mniejszej wagi niż ten sakrament²⁴

W ten sposób przez całe wieki prawdziwe było stwierdzenie ks. Piotra Skargi (1536-1612): „Rzadcy są, którzy się bierzmują y tym Sakramentem poświęcają” A działo się tak, zdaniem tego wielkiego kaznodziei, „albo dla niedbalstwa Biskupów, którzy sami bierzmować mogą, albo z nieświadomości, albo z oziębłości ludzkiej y lenistwa do rzeczy zbawiennych”²⁵ *Katechizm Rzymski* potwierdza tę niekorzystną sytuację dla sakramentu bierzmowania, gdy stwierdza: „Bardzo wiele ludzi jest, którzy o ten sakrament nie dbają y pożytku łaski Bożej któryby mieli mieć z tego Sakramentu uczestnikami być nie pragną”, rozwiązanie tego problemu upatrując w uświadamianiu religijnym wiernych: „Przeto na ty, wszystko należy aby ludzie wiedzieli, co za potrzeba, zacność i skutek jest tego Sakramentu; aby to rozumieli, że nie tylko nie mają zaniedbywać tego Sakramentu, ale raczej z wielkim nabożeństwem go mają przyjmować”²⁶

²³ AAP rkps 2109 s. 953-965.

²⁴ *Kołada duchowna parafianom od pasterzów dla wygody wszystkich od jednego sprawiona. Albo sposób konwersowania kapłanom[ów?] z ludźmi świeckimi [...] podany [] 1753 (odtąd: *Kołada duchowna*).*

²⁵ P. S k a r g a. *Kazania o siedmiu sakramentach Kościoła św. Katolickiego*. Kraków 1871 s. 59.

²⁶ *Katechizm Rzymski*. Kraków 1643 – Cz. 2 rozdz. 3 nr 1 s. 121.

II. CZAS I RÓŻNE „OKAZJE” DO UDZIELANIA SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

W trzech pierwszych wiekach, gdy bierzmowanie było złączone z chrztem, dniami udzielania tych dwóch sakramentów były zasadniczo Wielkanoc i Zesłanie Ducha Świętego. Po oddzieleniu bierzmowania od sakramentu chrztu i później, gdy nastąpił wielki rozwój sieci parafialnej, już nie można było ograniczać udzielania tego sakramentu do jednego czy kilku dni w roku. Zrodziły się zasadniczo dwie możliwości: albo biskup musiał udawać się do parafii, by tam bierzmować, albo sami kandydaci do bierzmowania kontaktowali się z biskupem bierzmującym w swoim mieście biskupim lub w jakiejś znaczniejszej parafii²⁷

Katechizm Rzymski jako najwłaściwszy dzień udzielania sakramentu bierzmowania wymieniał nadal Zesłanie Ducha Świętego. Podawał też dwie racje uzasadniające taką praktykę. Pierwszą z nich jest trzymanie się tradycji nawiązującej do Zstąpienia Ducha Świętego na Apostołów, natomiast racją drugą jest budzenie w świadomości wiernych przyjmujących ten sakrament poczucia jego znaczenia – przez kojarzenie swojego bierzmowania z bierzmowaniem Apostołów²⁸ Podtrzymywanie tej starej tradycji było możliwe w takiej formie tylko dlatego, że w niektórych diecezjach bierzmowano, i nadal się to czyni, w katedrach na Zielone Świąta²⁹ W parafiach natomiast praktyką powszechną było bierzmowanie „okazyjne”: z racji wizytacji kanonicznej parafii czy wielkich jubileuszy, z racji misji, rekolekcji, konsekracji kościoła, ołtarza, dzwonów itp.

Biskupi najczęściej udzielali sakramentu bierzmowania wizytując parafie. Już Sobór Trydencki (1545-1563) nakazał, aby takie wizytacje wszystkich parafii odbywały się co roku³⁰ Postanowienie to jednak nie mogło być zrealizowane w rozległych diecezjach polskich. Gdy jeszcze doda się dość częste przypadki wyłączenia się przez biskupów wizytatorami, którzy nie mogli bierzmować, łatwo zrozumieć, w jakiej niekorzystnej sytuacji znajdowali się kandydaci do bierzmowania.

²⁷ S c h e n k. *Liturgia sakramentów świętych* s. 78.

²⁸ *Katechizm Rzymski*. Kraków 1643 – Cz. 2 rozdz. 3 nr 19 s. 129.

²⁹ S c h e n k. *Liturgia sakramentów świętych* s. 78. W katedrze przemyskiej nadal istnieje starodawny zwyczaj bierzmowania na Zielone Świąta.

³⁰ *Sacrosancti Oecumenici Concilii Tridentini canones et decreta*. Sess. VII: *Decretum de reformatione* Cap. VIII.

Podobna sytuacja istniała również pod koniec wieku XVI, za biskupa Wawrzyńca Goślickiego (1591-1601). Biskup ten listem z 15 stycznia 1599 r. zapowiedział wizytację kanoniczną diecezji, którą miał odbyć po święcie Nawrócenia św. Pawła (25 stycznia). Ponieważ jednak sam był przeszkodzony, wyznaczył wizytatorów. Tak więc ks. Grzegorz Piotrowski, proboszcz i dziekan sanocki, zwizytował swój dekanat, natomiast ks. Marcin Brzeski, proboszcz z Bliznego, kustosz przemyski, zwizytował dekanat krośnieński, a proboszcz rybotycki, ks. Jakub Mroczkowski – dekanat samborski³¹

Nie inaczej było też w wieku XVII. Wiadomo, że częściowo wizytowali diecezję w tym czasie biskupi: Maciej Pstrokoński (1601-1609), Jan Węzyk (1620-1624), Achacy Grochowski (1624-1627) i Adam Nowodworski (1627-1631). Zachowały się także akta wizytacji generalnej, przeprowadzonej w latach 1636-1642 przez Fryderyka Alembeka, proboszcza z Żurawicy. Drugą generalną wizytacją diecezji przemyskiej w XVII wieku była wizytacja za biskupa Pawła Piaseckiego (1644-1649), dokonana przez mianowanych wizytatorów: ks. Tomasz Dąbrowski, proboszcz z Dubiecka, zwizytował dekanat przemyski; ks. Augustyn Lubka, proboszcz z Miżyńca i dziekan mościcki, zwizytował swój dekanat; ks. Kasper Karuski, proboszcz z Czukwi, dziekan samborski, także zwizytował swój dekanat; dekanat jarosławski zwizytował proboszcz z Pruchnika ks. Jan Lipovius (z wyjątkiem kolegiaty jarosławskiej); rzeszowski i leżajski – ks. Samuel Malicki, archidiakon przemyski; sanocki i krośnieński zwizytował dziekan krośnieński ks. Walenty Trzeciakowic, a dynowski również tamtejszy dziekan, proboszcz z Błazowej, ks. Piotr Sasina. Trzecia wizytacja generalna diecezji przemyskiej w XVII wieku, za biskupa Jerzego Albrechta Denhoffa (1690-1701), także była przeprowadzona przez mianowanych wizytatorów, którymi byli m.in. ks. Feliks Moliński, proboszcz z Miejsca Piastowego i dziekan krośnieński, oraz ks. Sebastian Foltowicz, proboszcz z Bliznego i dziekan dynowski³²

Kolejna generalna wizytacja diecezji przemyskiej miała miejsce w 1722 r. za biskupa Jana Krzysztofa Szembeka (1718-1724), ale wówczas sam biskup zwizytował tylko znaczniejsze kościoły, a pozostałe parafie

³¹ W S a r n a. *Episkopat przemyski obrz. łac.* Cz. 1. Przemyśl 1902 s. 212; J. A t a m a n. *Akta wizytacji diecezji przemyskiej do końca XVIII wieku.* ABMK 1960 t. 1 z. 2 s. 32-33.

³² A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 33-38.

wizytowali jego delagaci³³ Po biskupie Szembeku jego następcy, zarówno biskup Aleksander Antoni Fredro (1724-1734) jak i biskup Walenty Czapski (1736-1741), także wizytowali diecezję przez swoich delegatów. Z polecenia biskupa Fredry biskup sufragan przemyski Andrzej Pruski zwizytował dekanaty: jarosławski, leżajski, rzeszowski i krośnieński. Wizytacja ta rozpoczęła się 15 października 1727 r. od parafii Rudołowice, a skończyła się 16 października 1728 r. Oprócz tego biskup Andrzej Pruski w listopadzie 1730 r. zwizytował kolegiatę w Brzozowie. Drugim wizytatorem był ks. Jakub Arakiełowicz, kanonik przemyski, doktor teologii. Jego wizytacja w 1728 r. objęła dekanaty przemyski i mościcki, z wyjątkiem Pruchnika, Radymna, Mościsk, Krakowca i Kaszyc³⁴ Biskup Walenty Czapski niektóre parafie wizytował osobiście, natomiast dekanaty: jarosławski, leżajski i mościcki zwizytował ks. kanonik Stanisław Wykowski, a dekanat dynowski – ks. kanonik Józef Działtowski³⁵

Wyjątkową postacią jak na owe czasy był biskup przemyski Wacław Sierakowski, który podczas swoich osiemnastoletnich rządów w diecezji dwa razy zwizytował osobiście wszystkie jej parafie. Pierwsza wizytacja miała miejsce w latach 1743-1745, a rozpoczęła się od wizytacji katedry przemyskiej. Wizytacja ta rozciągnęła się od 27 maja do 2 sierpnia, w tym samym czasie biskup zwizytował tamtejszy szpital św. Rocha (2 lipca), udzielił święceń kapłańskich, odprawiał uroczyste nabożeństwa i wybierzmował 89 osób³⁶ Jako pierwszą parafię po katedrze biskup Sierakowski zwizytował Nizankowice, a następnie pozostałe parafie przyszłego dekanatu nowomiejskiego, samborskiego, część parafii dekanatu mościckiego i Jasień z dekanatu sanockiego. Ostatnią parafią zwizytowaną w 1743 r. (27 października) była Bircza³⁷ Ponadto 3 listopada tego samego roku ówczesny biskup przemyski rozpoczął wizytację kolegiaty jarosławskiej, a 9 listopada zwizytował jarosławskie benedyktynki. Owocem tej pracy wizytacyjnej w 1743 r. były 34 parafie (łącznie z kolegiatą jarosławską) i 2205 wybierzmowanych osób³⁸

³³ AAP rkps 163.807; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 38-39.

³⁴ W S a r n a. *Biskupi przemyscy obrz. łac. Cz. 2: (1624-1900)*. Przemyśl 1900 s. 419; A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 39-40.

³⁵ S a r n a. *Biskupi przemyscy* s. 423; A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 40-41.

³⁶ AAP rkps 163 s. 7-31; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 55.

³⁷ Biblioteka Baworowskich we Lwowie (odtąd: BBL) rkps III D. 40 s. 9 n.; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 55.

³⁸ BBL rkps III D. 40; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 55-56 i 59.

W roku następnym biskup rozpoczął swoją wizytację 1 maja od kontynuowania wizytacji katedry, ale znowu ją przerwał i dokończył dopiero w 1747 r.³⁹ Z Przemyśla przeszedł do wizytowania pozostałych parafii dekanatu mościckiego (od Stubna). Od 30 maja tego roku wizytował dekanat pruchnicki, część jarosławskiego (od 17 czerwca), siedem parafii dekanatu rzeszowskiego (od 27 czerwca) i ponownie powrócił do dekanatu jarosławskiego. Z kolei od 16 lipca rozpoczął wizytację dekanatu leżajskiego, w międzyczasie wizytował Łąkę z dekanatu rzeszowskiego. Następnym był dekanat tarnogrodzki (skończył go wizytować 31 sierpnia na parafii Laszki). Ten rok obfitował w wizytacje bardziej niż poprzedni – biskup odwiedził aż 69 placówek duszpasterskich, a wybierzmowanych zostało 15 727 wiernych⁴⁰

W 1745 r. biskup Wacław Sierakowski przebywając w Brzozowie zaczął 3 czerwca wizytację od pobliskich Humnisk. Później wizytował kilka sąsiadujących z Humniskami parafii z dekanatu brzozowskiego i przeszedł do dekanatu krośnieńskiego (rozpoczął od Haczowa – 11 czerwca) oraz sanockiego (8 lipca był w Rymanowie, a skończył 7 sierpnia w Mrzygłódzie). Z kolei wizytował Dydnię, Izdebki, Przysietnicę, Golcową i 15 sierpnia przeszedł do dekanatu dynowskiego (ostatnią parafią tutaj zwizytowaną była Błazowa – 2 września). Od 3 do 25 września był w dekanacie rzeszowskim. Następnie 27 września wizytował Domaradz, a po nim Blizne i Jasienicę z dekanatu brzozowskiego i rozpoczął wizytację kolegiaty brzozowskiej; wizytacja ta trwała do czerwca 1746 r. W sumie w tym trzecim okresie pierwszej wizytacji diecezji biskup zwizytował aż 73 parafie i wybierzmował 17 206 osób⁴¹ Należy stwierdzić, że liczba bierzmowanych podczas całej pierwszej wizytacji diecezji przez biskupa Sierakowskiego jest naprawdę imponująca i wynosi 35 138 osób. Sprawozdanie z tej wizytacji, z datą 8 października 1749 r., przesłał biskup Sierakowski do Rzymu przez archidiakona J. Dzianotta⁴²

Po siedmiu latach przerwy biskup przemyski przystąpił do drugiej wizytacji całej diecezji, która trwała od 15 maja 1753 r. do 16 września 1756 r. (kolegiatę brzozowską wizytował od 22 maja do 5 czerwca 1757 r.). Rozpo-

³⁹ AAP rkps 163 s. 32-34; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 56 i 58.

⁴⁰ BBL rkps III D. 40 s. 10-14; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 56 i 59.

⁴¹ BBL rkps III D. 40 s. 14-18; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 57 i 59.

⁴² AAP rkps XII: *Libri Conclusionum* (1750-1757) 200 n.; AAP rkps 163 s. 807 n.; odpowiedź z Rzymu: AAP rkps XII s. 201-208.

czął ją od dekanatu pruchnickiego (pierwszą zwizytowaną parafią były Babice nad Sanem), następnie wizytował dekanat nowomiejski, samborski, mościcki i parafię Oleszyce w dekanacie tarnogrodzkim. W tym pierwszym etapie drugiej wizytacji biskup Sierakowski wybierzmował 5245 osób⁴³

Kontynuacja wizytacji w roku następnym rozpoczęła się 5 czerwca. Najpierw biskup skończył wizytację dekanatu mościckiego (4 parafie), przeszedł do dekanatu jarosławskiego, wizytował pozostałe parafie dekanatu tarnogrodzkiego, dekanat leżajski i część dekanatu rzeszowskiego. Owocem tego drugiego etapu wizytacji było 12 834 bierzmowanych⁴⁴

Na początku 1755 r., bo już 5 stycznia, biskup Sierakowski zainaugurował trzeci etap swojej drugiej wizytacji, rozpoczynając w parafii Rudolowice, gdzie wybierzmował 60 osób. Stąd udał się do Zarzecza, gdzie zachorował, i dopiero 16 lutego zaczął wizytować jarosławską kolegiatę. Wizytacja ta trwała ponad miesiąc, bo aż do 19 marca. W tym czasie biskup udzielił sakramentu bierzmowania 1332 osobom⁴⁵ Kontynuowanie swojego wizytacyjnego dzieła biskup Sierakowski rozpoczął dopiero od 3 lipca, odwiedzając cztery parafie dekanatu dynowskiego i dekanat sanocki. Po przerwie 18 października wizytował dekanat przeworski i pozostałe parafie dekanatu jarosławskiego. W międzyczasie przebywał znowu w dekanacie dynowskim, później w rzeszowskim, a następnie wrócił znów do dynowskiego, kończąc ten etap wizytacyjny 2 grudnia w parafii Izdebki. Sakrament bierzmowania w czasie tego całego etapu wizytacyjnego przyjęło 9580 osób⁴⁶ Ostatni etap tej drugiej wizytacji diecezjalnej biskup Sierakowski rozpoczął dopiero na początku lipca 1756 r. Najpierw był w dekanacie brzozowskim, następnie krośnieńskim i 16 września w Komborni zakończył tę wizytację⁴⁷ W następnym roku od 22 maja do 5 czerwca biskup Sierakowski wizytował jeszcze kolegiatę brzozowską⁴⁸ i w ten sposób zakończył całą pracę wizytacyjną w swojej diecezji. W tym ostatnim już etapie wybierzmował 7021 osób⁴⁹

⁴³ BBL rkps III D. 40, 28 n; AAP rkps 178, 3-13; rkps 179, 1-30; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 62.

⁴⁴ BBL rkps III D. 40, 31 n.; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 62-63.

⁴⁵ AAP rkps 183; BBL rkps III D. 40, 33; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 63-64.

⁴⁶ BBL rkps III D. 40, 34-37; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 63-64.

⁴⁷ BBL rkps III D. 40, 39; AAP rkps 189, 152; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 64-65.

⁴⁸ BBL rkps III D. 40, 40; AAP rkps 188; por. A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 65.

⁴⁹ BBL rkps III D. 40, 38-40; A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 65.

Podsumowując całą drugą wizytację diecezji, wyraźnie widać, że biskup Wacław Sierakowski w tym czasie udzielił sakramentu bierzmowania 36 850 osobom, natomaist liczba wszystkich przez niego wybierzmowanych w pierwszej i drugiej wizytacji wynosi 71 988 wiernych. Jeżeli liczbę osób zobowiązanych do przyjęcia Komunii wielkanocnej w diecezji przemyskiej określa się w tym czasie na ok. 150 000⁵⁰, to widać z tego zestawienia, że sam biskup Sierakowski podczas dwóch wizytacji diecezji wybierzmował prawie połowę z tej liczby. Było to naprawdę imponujące dzieło. Przez całe wieki nikomu z jego następców na stolicy biskupiej w Przemyślu nie udało się powtórzyć tego duszpasterskiego osiągnięcia.

Ten krótki przegląd wizytacji i wizytatorów jest bezsprzecznym dowodem na to, że niektóre parafie przez dziesiątki lat nie widziały biskupa, a wierni je zamieszkujący umierali bez sakramentu bierzmowania. Najgorsza sytuacja pod tym względem była chyba w Hyżnem, gdzie – jak pisze ks. P Nawrotowski – nie było biskupa przez 150 lat⁵¹

Obecnie, po prawie 250 latach, sakrament bierzmowania stał się sakramentem bardziej docenianym i zrozumiałym zarówno przez duchownych, jak i przez wiernych. Ostatni synod archidiecezji przemyskiej, który odbywał się w latach 1995-2000, poświęcił bierzmowaniu wiele miejsca⁵². Zaznaczono tam najpierw, że „troska o przygotowanie do sakramentu bierzmowania należy do całego ludu Bożego, który przez przykład życia wiarą i posłuszeństwo Bożemu prawu wprowadza kandydatów w atmosferę dojrzałej wiary” (Statut 320 § 1). Dodano także, że „duszpasterze powinni troszczyć się, aby wszyscy ochrzczeni otrzymali pełne wtajemniczenie chrześcijańskie i zostali starannie przygotowani do bierzmowania” (Statut 320 § 2). Następnie określono wiek bierzmowania (młodzież gimnazjalna) i sposób przygotowania do przyjęcia tego sakramentu przez młodzież szkolną, dorosłych katechumenów oraz tych, którzy chcą przyjąć sakrament małżeństwa, a nie byli jeszcze bierzmowani. W statucie jest także mowa o przygotowaniu rodziców młodzieży bierzmowanej i świadków bierzmowania. Zwrócono również uwagę na sam obrzęd, szafarza bierzmowania i na

⁵⁰ A t a m a n. *Akta wizytacji* s. 18.

⁵¹ *Pamiętka czułości pasterskiej*. [Bmw.] 1751 Bns. 42 i 49; por. A t a m a n. *W. H. Sierakowski* s. 50.

⁵² *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i Aneksy*. Przemyśl 2000 s. 107-110 (statut 320-333).

konieczność adnotacji o bierzmowaniu oraz na upamiętnianie uroczystości bierzmowania przez urządzenie specjalnych rocznicowych nabożeństw⁵³

Należy pamiętać, że tylko za cenę należytego przygotowania do przyjęcia tego sakramentu bierzmowani osiągną te wszystkie błogosławione skutki, które on z sobą dla nich przynosi⁵⁴ (por. KKK 1302).

BIBLIOGRAFIA

- A m o u g o u A t a n g a n a J.: Ein Sakrament des Geistempfanges? Zum Verstaendnis von Taufe und Firmung. Freiburg 1974.
- G ł o w a W.: Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania. Przemyśl 1999.
- K o s e c k i B.: Historia Sakramentu Bierzmowania. RBL 28:1975 s. 19-24.
- M a t w i e j u k K.: Recepcja odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w diecezji siedleckiej. Siedlce 1999.
- Mysterium Christi. Sakramenty i sakramentalia. Red. W Świerzawski. Kraków 1993.
- N a d o l s k i B.: Liturgika. T. 3. Poznań 1992.
- N e u h e u s e r B.: Taufe und Firmung. Freiburg 1956.
- S c h e n k W.: Liturgia sakramentów świętych. Cz. 1. Lublin 1962 s. 68-76.
- S ł o t w i ń s k a H.: Ewangelizacyjna działalność parafii pod wezwaniem Świętej Trójcy w Leżajsku (1400-2000). Rzeszów 2000.
- S z w a g r z y k T.: Szafarz nadzwyczajny Sakramentu Bierzmowania. RBL 11:1958 s. 141-152.
- W i t Z.: Liturgia sakramentu bierzmowania w Polsce do recepcji reformy trydenckiej. W: Studia z dziejów liturgii w Polsce. T. 2 Lublin 1976 s. 549-620.

⁵³ Tamże kanony 321-332.

⁵⁴ Por. K r a k o w i a k. *Bierzmowanie w Katechizmie Kościoła Katolickiego* s. 72-80; t e n ż e. *Skutki sakramentu bierzmowania według Katechizmu Kościoła Katolickiego*, s. 161-170; K o c h. *Sakramentologia* s. 187-192; Cz. S. B a r t n i k. *Sakramentologia społeczna*. Lublin 2000 s. 161-162.

CONFIRMATION IN THE PRZEMYŚL DIOCESE
IN MID-18TH CENTURY

S u m m a r y

The paper discusses the way the sacrament of confirmation was performed in mid-18th century in the Przemyśl diocese. The first part shows the relationship between the clergy and the faithful in reference to the sacrament of confirmation. There is evidence that the common practice of the sacrament of confirmation at that time in the Church was highly estimated in the legislation of the Church. The liturgical life of the Church, however, deviated from those legal norms. The second part determines time and various "occasions" in which the sacrament of confirmation in the Przemyśl diocese was given. Most often the sacrament was given on the day of Pentecost and on the occasion of parochial visitations.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: bierzmowanie, diecezja przemyska.

Key words: confirmation, the Przemyśl diocese.